

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Laura Bolčina

Usoda serijskega morilca

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Laura Bolčina

Mentorica: doc. dr. Karmen Šterk

Usoda serijskega morilca

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Usoda serijskega morilca

V diplomskem delu obravnavamo življenje serijskega morilca po ujetju. Najprej predstavimo teorije o nastanku serijskega morilca in pridemo do sklepa, da je v središču vsakega serijskega morilca travma v otroštvu. Nadalje proučimo možnosti rehabilitacije in si pogledamo kakšna je praksa po ujetju serijskega morilca. Ugotovitev, da se serijskih morilcev ne da rehabilitirati, in prepričanje o neprimernosti uveljavljenih oblik kaznovanja serijskih morilcev vodita v to, da kot potencialno rešitev navedemo spreobrnitev njihovih destruktivnih morilskih nagnjenj v konstruktivna. Ker se serijski morilci pri ubijanju držijo nekih nezavednih pravil, smo predpostavili, da bi jih z učenjem lahko spremenili. Takšna je zgodba fiktivnega lika Dexterja iz istoimenske televizijske serije, ki smo ga vzeli za idealen tip družbeno konstruktivnega serijskega morilca. S pomočjo Freudovih psihoanalitskih konceptov proučimo, če je takšen proces mogoč. V nadaljevanju se dotaknemo še alternativnih oblik preprečevanja (nadaljnjih) serijskih umorov, ki obsegajo rehabilitacijo preden posameznik postane serijski morilec ter zgodnje odkrivanje simptomov in ustrezno ukrepanje. Na podlagi ugotovitev pridemo do potencialne rešitve glede usode serijskega morilca po ujetju.

Ključne besede: serijski morilec, rehabilitacija, Dexter.

The destiny of a serial killer

The central subject of this diploma is a life of a serial killer after he has been captured. First, we describe some theories of serial killer's aetiology and come to a conclusion that every serial killer experienced a childhood trauma. Second, we examine the possibilities of rehabilitation and have a look at the accepted forms of dealing with captured serial killers. We ascertain that serial killers cannot be rehabilitated. This, and belief that established forms of punishment are inappropriate for serial killers lead us to a new possible solution – that serial killers could transform their destructive predisposition to murder into a constructive one. When serial killers kill, they stick to some rules which are not self-conscious. We suppose that those rules could be changed by means of learning. This is what Dexter, a fictional character from the TV serial of the same name, is like. He is our ideal type of a socially constructive serial killer. We study the probability of such process by means of Freud's psychoanalytic concepts. Next, we mention slightly some alternative forms of preventing (further) serial murders. Those include rehabilitation before individual becomes a serial killer, and early detection of symptoms and taking proper action. On the basis of our findings we come to a possible solution regarding the destiny of a serial killer after his capture.

Key words: serial killer, rehabilitation, Dexter.

KAZALO

1	UVOD.....	5
2	SERIJSKI MORILEC.....	6
2.1	Definicija serijskega umora.....	6
2.2	Etiologija serijskega morilca.....	7
3	REHABILITACIJA SERIJSKEGA MORILCA	13
3.1	Psihopatologija serijskega morilca.....	13
3.2	Praksa	15
4	DRUŽBENO KONSTRUKTIVEN SERIJSKI MORILEC	17
5	IZ SERIJSKEGA MORILCA V DRUŽBENO KONSTRUKTIVNEGA SERIJSKEGA MORILCA	19
6	ALTERNATIVNE REŠITVE	20
6.1	Rehabilitacija preden posameznik postane serijski morilec.....	20
6.2	Zgodnje odkrivanje simptomov in ustrezno ukrepanje	21
7	ZAKLJUČEK.....	23
8	LITERATURA	25

1 UVOD

Življenje serijskega morilca, žrtve in napadalca v eni osebi, se kmalu po njegovem odkritju konča. Večino serijskih morilcev namreč po obsodbi čaka bodisi smrtna kazen bodisi dosmrtna ječa. Občutek, da za svoja morilska nagnjenja niso krivi sami, in dejstvo, da obstaja o rehabilitaciji serijskih morilcev izredno malo literature, sta vzbudila naslednja vprašanja: Ali so uveljavljene oblike kaznovanja sploh primerne za serijskega morilca? Ali je serijskega morilca mogoče rehabilitirati? Kakšne so možnosti, da serijskega morilca z učenjem spremenimo v družbeno konstruktivnega serijskega morilca? Na vprašanja bom poskusila odgovoriti čim bolj izčrpno in natančno.

Diplomsko delo je v osnovi sestavljeno iz petih delov. V prvem delu bom s pomočjo literature definirala serijski umor in ga ločila od ostalih tipov večkratnega umora ter predstavila teorije o etiologiji serijskega morilca. V drugem delu se bom dotaknila tematike rehabilitacije serijskih morilcev. V tretjem delu bom na primeru fiktivnega lika iz televizijske serije Dexter opisala družbeno konstruktivnega serijskega morilca, četrti del pa bo obravnaval možnosti serijskih morilcev, da postanejo takšni, kot je on. V zadnjem delu bom predstavila alternativne možnosti preprečevanja serijskih umorov.

Zastavljam si naslednji hipotezi, ki ju bom skozi analizo sekundarnih virov in študijo primera družbeno konstruktivnega serijskega morilca skušala potrditi ali ovreči:

1. Večino serijskih morilcev po odkritju obsodijo na dosmrtno zaporno kazen ali smrtno kazen. Ker poleg tega ni skoraj nič literature na temo rehabilitacije serijskih morilcev, predvidevam, da se jih rehabilitirati ne da.
2. Serijski morilci pri ubijanju sledijo nekim sicer nezavednim pravilom. Menim, da z učenjem določenih pravil, kot to počne fiktivni lik Dexter, destruktivna nagnjenja lahko pretvorijo v konstruktivna.

2 SERIJSKI MORILEC

2.1 Definicija serijskega umora

Serijski umor je le eden od treh tipov večkratnih umorov. Verižni, množični in serijski umor so si med seboj podobni po številu žrtev,¹ kot skupno značilnost pa White (Hickey 2006, 16) navaja tudi prevzem nadzora nad tujim življenjem, s katerim morilec pridobi nadzor nad lastnim življenjem. Po drugih značilnostih se omenjeni trije tipi med seboj bolj ali manj razlikujejo.

Verižni umor sproži dlje časa trajajoč stres. Definiran je kot umor treh ali več ljudi v časovnem obsegu nekaj dni, tednov ali celo mesecev, na različnih lokacijah in brez obdobja pomiritve (Hickey 2006, 16; Ramsland 2006, xi). Holmes in Holmes (Šterk 2007, 17) kot časovni okvir navajata obdobje tridesetih dni, znotraj katerih pride tudi do drugih kaznivih dejanj. Storilec stori samomor ali ga ubije policija (Vronsky v Šterk 2007, 17).

Pri množičnem umoru gre za hkraten umor najmanj štirih ljudi na isti lokaciji, sproži pa ga določen dogodek ali ideja (Ramsland 2006, xi). Množičnega morilca običajno aretira ali ubije policija, ali pa si sodi sam. Zanj je značilno, da si ga ljudje predstavljajo kot osebo z duševnimi težavami ter tako med njim in seboj vzpostavijo dihotomijo "mi" – "oni" (Hickey 2006, 16). Tako se distancirajo od morilca in se izognejo zastrašujočemu dejstvu, da smo pravzaprav vsi sposobni takšnih ali drugačnih grozljivih dejanj.²

Serijski umor je umor vsaj treh ljudi v daljšem časovnem obdobju (Hickey 2006, 23), med posamičnimi umori pa so obdobja pomiritve, ko se morilec pripravlja na naslednji umor (Ramsland 2006, xi). V nasprotju z množičnim morilcem se serijski izogiba aretaciji in lahko ubija več mesecev ali let preden ga (če sploh) odkrijejo. Ko ga, se ljudje zavejo, da gre za popolnoma običajnega človeka in prav to je zanje najbolj neprijetno (Hickey 2006, 16).

---

¹ Mnenja raziskovalcev o številu žrtev se razlikujejo. White (Hickey 2006, 17) za vse tri tipe umora predpostavlja vsaj štiri, Holmes in Holmes (Šterk 2007, 17) pa vsaj tri žrtve.

² O tem smo se lahko dobro prepričali na podlagi rezultatov Stanfordskega eksperimenta, v katerem so raziskovalci želeli preveriti psihološke učinke, ki se pojavijo, če nekdo postane zapornik ali paznik. Kandidati so se tako vživeli v svoje vloge, da so pozabili, da gre zgolj za simulacijo razmer v zaporu. Psihično in fizično nasilje je preseglo vse meje, zato so morali eksperiment predčasno zaključiti (Dolenc 2007).

Uradna definicija FBI poudarja tri elemente serijskega umora: kvantiteto, prostor in čas. Umori morajo biti vsaj trije, zgoditi pa se morajo na različnih lokacijah. Med posameznimi umori mora biti obdobje pomiritve oz. *cooling off period*, ki lahko traja od nekaj ur do nekaj let (Schechter 2004, 7).

Serijskega morilca od ostalih večkratnih morilcev ločuje naslednjih pet elementov, ki sta jih navedla Holmes in DeBurger (Šterk 2007, 21): (1) glavna sestavina so ciklični umori, ki trajajo dokler morilca ne ujamejo; (2) po navadi serijski morilci morijo sami, redkeje pa v parih; (3) morilec in žrtev sta si tujca; (4) motivi za umor so popolnoma drugačne narave kot pri drugih morilcih, saj morilec žrtve ne pozna osebno; in (5) motivi so pogosto nejasni in neočitni.

2.2 Etiologija serijskega morilca

Razlag o tem, kaj je ključnega pomena za nastanek serijskega morilca, je ogromno. Večina teoretikov se osredotoča na naslednje družbene oz. okoljske dejavnike.

Vir odklonskega vedenja pri serijskih morilcih morda najboljše določajo teorije družbenega procesa (*social process theories*). Menijo namreč, da je kriminalno vedenje funkcija socializacije, osredotočajo pa se posebej na vpliv družine. Ugotavljajo, da ima potencial za kriminalno vedenje vsak človek, ne glede na družbeno-ekonomski status ali raso (Hickey 2006, 97–98). Brown (Hickey 2006, 98) trdi, da so emocionalno zapostavljanje ter takšne ali drugačne vrste zlorab otrok v družini povezani z delinkventnostjo, hkrati pa meni, da je povezav med samo fizično zlorabo in nesprejemljivim družbenim obnašanjem premalo. Nekateri raziskovalci trdijo, da že samo videnje nasilja posredno vpliva na otroke, ki naj bi posledično v odraslosti imeli duševne in družinske težave (Wolfe in dr. v Hickey 2006, 98).

Schechter (2004, 251) ugotavlja, da konstantno zlorabljanje – tako fizično in psihično – v zgodnjem otroštvu vpliva na otrokov pogled na svet. Vidi ga kot prostor, v katerem medčloveški odnosi temeljijo na trpljenju, poniževanju in moči namesto na spoštovanju in ljubezni. V poznejših obdobjih življenja se taki posamezniki pogosto na različne načine znašajo nad drugimi; deloma kot način maščevanja, deloma pa zato, ker je zadajanje bolečine drugim edino dejanje, ob katerem čutijo zadovoljstvo, morjenje pa (v ekstremnih primerih) edino dejanje, ob katerem se počutijo žive.

Večini serijskih morilcev je skupna prav travma v otroštvu, ki pa ni edini faktor, ki sproži morilsko vedenje. Cleary in Luxenburg (Hickey 2006, 116) sta skozi študijo 62 serijskih morilcev našla dve značilnosti, skupni vsem: disfunkcionalno družino in zlorabo. Hickey (2006, 114–7) skozi svoj model nadzora travme (*trauma-control model*) razlaga, da pri serijskih morilcih travma v otroštvu deluje kot sprožilni mehanizem, ki se kaže kot posameznikova nezmožnost obvladovanja stresa različnih dogodkov, bodisi psiholoških, fizičnih ali kombinacij travmatizacij. Slednje vključujejo nestabilno družinsko življenje, telesno kaznovanje, spolno zlorabo, ločitev staršev, smrt staršev in druge podobne dogodke. Najpogostejši učinek travme iz otroštva pri serijskih morilcih naj bi bilo zavračanje s strani sorodnikov in staršev, pri čemer se kot glavna oblika zavračanja navaja nestabilna družina, ki svoje otroke tako ali drugače zlorablja. To pa še vedno ni dovolj, da bi se sprožila morilska nagnjenja. Kombinirani učinek različnih travmatizacij je večji kot katerakoli posamezna travma, raste pa eksponentno. Ko torej pride do travme, se vsak posameznik nanjo odzove drugače, tudi glede na stopnjo, pogostost in intenziteto le-te. Večina se odzove konstruktivno ali egocentrično, nekateri pa samomorilsko ali destruktivno. Serijski morilci se kot otroci s travmo ne spopadejo konstruktivno. Posledično o sebi gojijo slabo mnenje, pogosti, če že ne obvezni, pa so tudi občutki ničvrednosti, nezadostnosti in pomanjkanje samozaupanja. Njihov pogled na lastno identiteto je popačen. V tem času pride do procesa disociacije.³ Da bi ponovno dosegli ravnovesje, si nadenejo lažno masko samonadzora in samozavesti. Ta proces vzdrževanja nadzora nad seboj, nad drugimi in nad okolico najbolje opisuje oznaka psihopat, ki se jo pripisuje skoraj vsem serijskim morilcem. Možen pojav je tudi potlačitev travmatičnega dogodka. Tako se otrok izogne podoživljanju travme ali občutkov, ki mu jih je dogodek povzročil. Vendar pa potlačitev ni trajna; spomini lahko vsak čas privrejo na dan. Na določeni točki modela nadzora travme takšna oseba lahko prične tudi z uporabo drog, alkohola, pornografije ali knjig z okultno vsebino. Vendar pa je nemogoče soditi, da prav to vzbudi (ali zavira) serijskega morilca, saj poznamo primere serijskih morilcev, ki se s takšnimi stvarmi niso nikoli ukvarjali, obstaja pa tudi mnogo ljudi, ki se, pa zaradi tega niso postali serijski morilci.

---

³ Disociacija je občutek mentalne ločenosti od fizičnega prostora, ki izhaja iz izjemno travmatične izkušnje (Šterk 2007, 146-147). Definiramo jo tudi kot pomanjkanje zmožnosti integracije izkušenj, misli in čustev v tok zavesti (Egger v Šterk 2007, 146).

Kot posledico travme Gallagher (Hickey 2006, 73) omenja konflikt med naravnimi človeškimi potrebami in družbenimi normami, česar posledica pa je nasilno in impulzivno vedenje. Ta konflikt je po Freudu (Hickey 2006, 73) konflikt med Jazom, Nadjazom in idealom Jaza, pri čemer Jaz išče zgolj užitek, ideal Jaza pa si prizadeva za sprejemljivost in moralnost le-tega. Nadjaz je posrednik med omenjenima komponentama, ki poskrbi za kompromis. Travma v otroštvu torej povzroči konflikt med omenjenimi tremi komponentami. Posledica tega je, da je takemu posamezniku, ko so funkcije njegovega Jaza stimulirane, prav vseeno za standarde in moralo, in prav takšni so serijski morilci.

Raziskovalci (Hellman, Blackman, Heide in Leibman v Hickey 2006, 105–6; Hickey 2006, 105–6) se strinjajo, da zavračanje, zanemarjanje, zapostavljanje in zloraba otroka s strani staršev močno pripomorejo k razvoju duševnih bolezni ali osebnostnih motenj. Tudi FBI-jeva raziskava na podlagi intervjujev serijskih morilcev potrjuje, da vsi serijski morilci izhajajo iz disfunkcionalnega kulturnega okolja, ki obsega nestabilne družinske okoliščine polne zlorab in prikrajšanj (Schechter 2004, 251). Patologije, ki jih otroci takšnih družin razvijejo, se kažejo kot vedenja, ki jih opisuje MacDonaldova triada (Hickey 2006, 104–12), ki jo štejemo med pomembne dejavnike nastanka serijskega morilca. Vključuje tri tipe vedenja: mučenje živali, podtikanje požarov in močenje postelje. Triada se med serijskimi morilci pojavlja veliko pogosteje kot med ostalimi ljudmi.

Pojav vedenj MacDonaldove triade je opozorilo staršem in družbi, da ima otrok resne težave, ki lahko v odraslosti vodijo v nasilno antisocialno obnašanje, če se jih ne zmanjša ali odpravi (Hellman in Blackman v Hickey 2006, 105). Očitno je, da gre za problem nadzora. Posameznik hrepeni po nadzoru, ki mu ga je v otroštvu zaradi disfunkcionalne družine primanjkovalo. Posledično kontrolo jemlje kot nadomestek za intimnost (Šterk 2007, 24).

Za večino serijskih morilcev so značilne tudi fantazije, ki so po mnenju Resslerja in dr. (Šterk 2007, 38) ključno gonilo njegovega vedenja. Šterkova (2007, 37) pojasnjuje, da je pri sadističnih serijskih morilcih zabrisana meja med fantazijo in realnostjo, nasiljem in seksualnostjo ter nadzorom in intimnostjo. Te kategorije so bile namreč že od rojstva in skozi njegovo odraščanje ves čas pomešane. Apsche (Šterk 2007, 37–8) razlaga, da se tako "otrok napačno nauči, da je nadzor oblika in substitut intimnosti. Sadistični morilci imajo potrebo po kontroli, s katero bi dokazali svojo moč, močatost in spolno adekvatnost. Način, ki je izbran za usmrnitev žrtve, kaže na pomen, ki ga ima ta žrtev za storilca, in na dejstvo, da je intimnost

umora del tesne vezi med morilcem in žrtvijo, ki se je izoblikovala v morilčevih fantazijah in deluzijah." Podlaga za fantazije so običajno travme iz otroštva. V otrokovem nezavednem se razvije strah, zaradi katerega se ves čas počuti ogroženega. Oblikovati začne fantazije, v katerih je vsemogočen in ima nadzor nad vsem kar mu pride nasproti (Philbin in Philbin 2009, 5). Žrtve so pogosto nadomestki, na katerih morilec ponovi travmatičen dogodek, ki ga je doživel sam (Hickey 2006, 123). "/Z/ uresničitvijo pa se frustracija ne odpravi, pač pa nadaljuje, saj je fantazija zmeraj boljša od resničnosti. Tako posameznik nikoli ne neha ubijati," dodaja Šterkova (2007, 33).

Še ena izmed značilnosti serijskih morilcev, ki izvira iz nenehnih travmatičnih situacij (ali spominov nanje), je čustvena otopelost. Že kot otroci disfunkcionalnih družin se naučijo, da je bolje, da ne čutijo. Odsotnost čustvovanja je obrambni mehanizem, ki jih zaščiti pred občutki strahu in bolečine ter jim omogoči psihično preživetje v sicer izjemno travmatičnem in stresnem okolju (Heide v Hickey 2006, 106).

Sears (Šterk 2007, 22) kot enega izmed dejavnikov v razvoju serijskega morilca omenja tudi sovraštvo, ki se razvije kot posledica zlorabe v otroštvu – po navadi s strani ženske, pogosto matere. Kasneje pride do premeščene agresije: premestitve sovraštva na neko tretjo osebo, kar pa ni nujno. Matere nekaterih serijskih morilcev postanejo tudi njihove žrtve. Vsekakor so zgovorna opažanja Lewisove (Šterk 2007, 23) ki navaja, da serijski morilci za svoje žrtve največkrat izbirajo takšne osebe, ki so po zunanjem videzu podobne tistemu, ga je zlorabljal. Abrahamsen (Schechter 2004, 254) meni, da morjenje izvira iz nezavedne potrebe po maščevanju svoji materi, Revitsch in Schlesinger (Šterk 2007, 22–23) pa ugotavljata, da gre pri umoru, ki je motiviran spolno, običajno za obliko nezdrave čustvene povezanosti z materjo. Ta vodi v premestitev naklonjenosti do matere na druge ženske, v končni fazi pa v premeščeni matricid.⁴ Šterkova (2007, 23, 121) razlaga, da je rezultat tega umor tretje osebe. Takšna pomiritev je kratkotrajna, kar pojasnjuje cikličnost serijskega umora. Sicer pa serijsko morjenje lahko razumemo tudi v okviru Freudovih psihoanalitičnih kategorij. Ubijanje je zgolj udejanjenje otrokove želje po materini ljubezni. Mati bo otroku ljubezen vračala le, če bo on izpolnil njene želje. Otrok mora prepoznati željo pomembnega Drugega (matere), ki jo mora nato udejanjiti, da bi lahko pridobil njegovo oz. njeno ljubezen. In če zaradi določenih

---

⁴ To pojasni dejstvo, da so žrtve serijskih morilcev običajno ženskega spola.

okolščin kot materino željo prepozna željo, da ubija, postane to v njegovih fantazijah edini način za zadovoljitev le-te.

Saleclove (Šterk 2007, 163–4; Šterk in Vrtačič 2006, 132–3) umor matere pri serijskih morilcih pojasnjuje kot poskus morilca, da se reši materinskega Nadjaza. Skozi analizo filma *Henry: Portrait of a Serial Killer* (ki se sicer navezuje na resnično zgodbo Henryja Lee Lucasa in Ottisa Toola) ugotavlja, da gre v tem primeru za to, da zaradi odsotnosti Imena očeta ni prišlo do razrešitve Ojdipovega kompleksa. Zaradi tega je Henry ostal pod vplivom materinskega Nadjaza,⁵ z umorom matere pa se ga želi znebiti. Prepoved incesta ni prisotna, česar posledica je to, da Henry med materjo in ostalimi ženskami ne vidi razlike. Vsak spolni akt je zanj incest. Umor je tako zanj možnost distanciranja od užitka, ki je sicer preveč dosegljiv. Avtorica meni, da umor hkrati pomeni tudi zahtevo po vzpostavitvi instance Imena očeta, ki bi omogočila prehod v fazo kastracije.⁶ Bistvena pri genezi serijskega morilca ni sama odsotnost funkcije očeta, ampak to, da mati ni "nastopila /.../ le kot primarni vsemogočni objekt, temveč tudi kot funkcija, ki prepove samo sebe" (Šterk 2007, 165).

Na podlagi lastne raziskave Leibmanova (Šterk 2007, 21) navaja temeljne okoliščine proučevanih serijskih morilcev. Mednje spadajo izjemno nasilni in kruti starši, zavračanje s strani staršev v otroštvu, zavračanje s strani nasprotnega spola v odraslosti, stik s sodnim sistemom in zdravljenje v psihiatrični bolnišnici že pred umori, odklonsko spolno vedenje in samotarsko življenje.

Poleg omenjenih družbenih oz. okoljskih dejavnikov obstajajo tudi teorije, ki pojav serijskega morilca pojasnjujejo z biološkimi oz. fiziološkimi dejavniki.

Na že zgoraj omenjeni pojav čustvene otopelosti ali pomanjkanja empatije določeni avtorji (Lewis in Athens v Schechter 2004, 252) ne gledajo kot na obrambni mehanizem, ampak kot

---

⁵ Nadjaz je psihična instanca, ki prevzame funkcije, ki so jih pred razrešitvijo Ojdipovega kompleksa izvajale osebe iz zunanjega sveta. Nadjaz nadzoruje jaz, mu sodi, ukazuje in grozi s kaznijo. Če pride do razrešitve Ojdipovega kompleksa (opuščena mora biti objektna investicija v mater), nadjaz ohrani značaj očeta, saj otrok za potlačitev tega kompleksa uporabi moč očeta, ki predstavlja oviro pri uresničitvi ojdipskih želja. Otrok se odpove načelu ugodja in ga zamenja z načelom realnosti. Če do potlačitve ne pride, se ohrani predoidipski nadjaz – materinski nadjaz, za katerega je značilno, da jaz spodbuja, da ravna tako, kot želi kapriciozna mati, torej tako, kot se mati v določenem trenutku izmisli, ter ne tako, kot je "prav" oz. po zakonu in kot bi velel očetovski nadjaz (Freud 1987, 14, 330, 332; 2000, 89-90).

⁶ Faza kastracije oz. latentna faza je faza seksualne geneze posameznika, v kateri pride do odložitve seksualnega interesa in razvoja ter do opustitve vsakršnega objekta ljubezni (Freud 1987, 431; 1995, 78; 2000, 25-27).

na posledico zlorabe. Le-ta povzroči strukturne spremembe v anatomiji možganov. Možganske slike zlorabljenih otrok so pokazale, da se deli možganske skorje, ki so odgovorni za inteligenco in čustvovanje, tako nikoli ne razvijejo pravilno, kar pusti posledice v obliki nezmožnosti empatije. Kuran (2006, 179) razlaga, da se nepravilnosti tega dela – amigdale – da izmeriti. Tako so pri serijskih morilcih ugotovili nižjo frekvenco srčnega utripa in nekoliko nižjo temperaturo kože. "In zdi se, da 'hladnokrvnost' morilcev ni samo stvar figurativnega govora" (Kuran 2006, 179).

Poleg omenjenega je med serijskimi morilci pogosta tudi poškodba glave v otroštvu. Zaradi številčnosti primerov so nekateri raziskovalci prepričani, da je možganska poškodba ključni element v razvoju serijskega morilca. Vendar pa celo zagovorniki te teorije (Lewis in Pincus v Schechter 2004, 250) trdijo, da sama možganska poškodba ne more biti odločilna. Otrok s poškodbami glave je ogromno, pa se zaradi tega niso razvili v serijske morilce. Navajajo pa dodatne dejavnike, ki se pojavljajo v kombinaciji z možgansko poškodbo in so večinoma povezani z disfunkcionalnim družinskim okoljem in zlorabami (tudi izven doma). Možganske poškodbe so pogosto tudi neposredni rezultat le-teh (Schechter 2004, 250).

Fiziološke raziskave kot možen vzrok za pojav serijskega morilca omenjajo tudi t.i. "zločinski gen" (Šterk 2007, 28). Rezultati raziskav, ki nasilno vedenje pri moških povezujejo z dodatnim kromosomom Y, so siromašni (Mednick in Volavka v Hickey 2006, 60). Novejše raziskave so skozi primerjavo dveh skupin nasilnih zločincev ugotovile, da so bili bolj nasilni tisti, ki niso imeli dodatnega kromosoma Y in povezanost tako ovrge (Schurman-Kauflin v Šterk 2007, 29).

Potekale so tudi študije na področju hormonov, ki so bile bolj ali manj neuspešne. Naraščajoče zanimanje raziskovalcev se je do leta 1995 preneslo na povezave kemičnih možganskih procesov, hormonov, dednosti in fiziologije z agresivnostjo. Posamezni biološki dejavniki sicer ne pojasnjujejo nasilnega vedenja, vsekakor pa pripomorejo k boljšemu razumevanju pojava. Pri nasilnih moških je bila zaznana višja raven hormona testosterona. Še vedno pa ni jasno, kako to vpliva na to, da je posameznik bolj agresiven. Ni nujno, da človek s povišano stopnjo testosterona postane nasilen. Pri tistih, ki postanejo, se raziskuje še družbene dejavnike, kot so zloraba v otroštvu, ločitev in zloraba drog. Nekatere raziskave so proučevale tudi širjenje zenice, napetost glasu, srčni utrip in ravni noradrenalina

(nevrottransmitorja) in kortizola (hormona, ki regulira stres) v krvi ter njihovo razmerje do temperamenta (Hickey 2006, 61).

Novejše raziskave se osredotočajo na vlogo serotonina. Nizka raven le-tega se povezuje z nasilnim vedenjem (Jeffery v Hickey 2006, 62; Kuran 2006, 178). Obstaja namreč možnost, da imajo nekateri nasilni prestopniki oslABLJENE povezave med serotoninom in živčnimi receptorji ter zaradi tega oslABLJENO obvladovanje nasilnih impulzov (Volavka, Martell in Convit v Hickey 2006, 62). Primerjave ravni SCF 5-HIAA oz. presnovka serotonina v urinu med različnimi skupinami⁷ so pokazale sledeče: požigalci, ki so bili uvrščeni med impulzivne prestopnike, so imeli od vseh najnižjo raven SCF 5-HIAA. Na splošno je celotna skupina impulzivnih prestopnikov imela nižjo raven omenjene snovi. Nižjo raven SCF 5-HIAA so imeli tudi prestopniki, ki so kaznivo dejanje zagrešili že večkrat in prestopniki z zgodovino poskusov samomora (Virkkunen in dr. v Hickey 2006, 62–63). Ker pa je raven serotonina odvisna tudi od časa in prostora, bi bile potrebne natančnejše raziskave z več subjekti (Hickey 2006, 62).

Eysenck (Hickey 2006, 64) meni, da kriminalno vedenje izvira iz medsebojnega delovanja okolja in podedovanih osebnostnih značilnosti. Trdi, da se posamezniki, ki se kasneje kriminalno udeležujejo, rodijo z živčnim sistemom, ki je drugačen od "normalnih" ljudi. To naj bi mu onemogočalo prilagajanje vrednotam, pravilom in zakonom družbe. Antisocialno osebnost pa povezuje z ekstrovertiranim tipom osebnosti, za katerega je v primerjavi z introvertiranim zaradi že omenjenih razlik v živčnem sistemu značilno antisocialno vedenje. Serijski morilci običajno so ekstrovertirani, vendar obstajajo tudi primeri introvertiranih, zato je tudi to področje treba temeljiteje raziskati.

3 REHABILITACIJA SERIJSKEGA MORILCA

3.1 Psihopatologija serijskega morilca

Ljudje smo nagnjeni k temu, da posameznike, ki so sposobni umora, označimo za duševno bolne. Vendar pa izraz *duševna bolezen* ni vedno pravilen. Bolj primerno bi bilo uporabiti

---

⁷ Prestopnike so razdelili glede na njihovo impulzivnost pri dejanju: na neimpulzivne in impulzivne. V prvo skupino spadajo prestopniki, ki so ropali, poznali žrtev ali kako drugače naklepali zločinsko dejanje, v drugo pa tisti, ki svoje žrtve niso poznali, ni jih motiviral niti denar niti lastnina in so morili (Virkkunen in dr. v Hickey 2006, 62-63).

besedno zvezo *duševna motnja*. Duševna bolezen namreč opredeljuje stanje, ki se ga s pomočjo zdravil, terapijo z električnim šokom ali operacijo mogoče da pozdraviti. Medtem pa je duševna motnja neke vrste duševno stanje, ki se v primerjavi z duševnimi boleznimi ne more poslabšati in ni ozdravljivo (Hickey 2006, 67).

"Klasični" serijski morilec⁸ je najpogosteje označen kot psihopat. Pri njem gre za resnejšo motnjo kar se tiče simptomov in zdravljenja in velja za neozdravljivo (Giannangelo v Šterk 2007, 88). Poglejmo si njegove karakteristike.

Cleckley (Hickey 2006, 80–81) našteva naslednje značilnosti psihopata: inteligentnost, racionalnost, umirjenost, nezanesljivost, neiskrenost, je brez sramu in ne občuti obžalovanja, slaba presoja, nezmožnost ljubezni in čustvovanja, pomanjkanje avtorefleksije, brezbržnost do zaupanja ali prijaznosti drugih, neprimerno reagira na alkohol, samomorilska nagnjenja, brezosebno spolno življenje, pomanjkanje dolgoročnih ciljev in nemotivirano antisocialno vedenje.

Thompson (Hickey 2006, 81) takšne posameznike vidi kot osebe, ki iščejo momentalno zadovoljitev, primanjkuje jim razsodnosti in se iz izkušenj ničesar ne naučijo ter tako svoje napake vztrajno ponavljajo. Običajno jih prepoznamo kot agresivne, brezčutne, karizmatične, neodgovorne, inteligentne, nevarne, narcistične in antisocialne. Na zunaj sta njihova osebnost in vedenje videti popolnoma normalno. So zelo previdni pri vzdrževanju distance in intimnost delijo le s tistimi, ki jih lahko psihološko nadzirajo (Hickey 2006, 81).

Lastnosti psihopata se močno prekrivajo z opisi serijskih morilcev. Holmes in Holmes (Šterk 2007, 88–89) naštevata naslednje karakteristike: očarljivost in prepričljivost v bežnih stikih, grandioznost, konstantna potreba po stimulaciji, patološko laganje, manipulativno vedenje, odsotnost obžalovanja ali občutkov krivde, nezmožnost globljega čustvovanja, pomanjkanje empatije, parazitski življenjski slog, slab nadzor nad lastnim vedenjem, promiskuitetnost, zgodnje vedenjske težave, pomanjkanje dolgoročnih ciljev, impulzivnost, neodgovornost, nezmožnost sprejemati odgovornost za lastna dejanja, številna kratkotrajna razmerja, mladostniško prestopništvo, kršitev pogojnega izpusta in iznajdljivost v zločinskih dejanjih.

---

⁸ Šterkova (2007, 109-11) navaja skupne značilnosti t.i. "klasičnih" serijskih morilcev: (1) so žrtev ali priča nasilja v družini, ki pogosto vključuje tudi seksualno nasilje; (2) zaradi občutkov izolacije so izoblikovali fantazijski svet, ki vsebuje tudi nasilne in seksualne fantazije; in (3) imajo težave z identiteto (tudi spolno) in razvijejo parafilije.

Vronsky (Šterk 2007, 90) razlaga, da je pomanjkanje obžalovanja pri psihopatu posledica obrambnih mehanizmov, kot so racionalizacija, projekcija in disociacija. Njihov Jaz je slabo izoblikovan, zato ga nadomeščajo z grandioznostjo in izrazitimi občutki poklicanosti. Prav zaradi tega se obnašajo, kot da jim ni potrebno upoštevati morale in zakonov.

Vendar pa je termin *psihopat* laična kategorija, ki jo DSM (2000, 702) v svoji četrti izdaji preimenuje v antisocialno osebnostno motnjo, po mnenju Šterkove (2007, 90) pa je najbolj primerljiva s psihoanalitično kategorijo *patološki narcis*. Serijski morilec je torej idealni tip patološkega narcisa. Takšen posameznik ustreza preseku naslednjih motenj: (1) antisocialna osebnostna motnja; (2) mejna osebnostna motnja; in (3) narcistična osebnostna motnja (Šterk 2007, 140).

Hickey (2006, 78) razlaga, da so prav osebnostne motnje najbolj odporne na spremembe.

3.2 Praksa

V ZDA so serijski morilci običajno obsojeni na dosmrtno zaporno kazen ali celo smrtno kazen. Večinoma jim je svoboda odvzeta do konca življenja, čeprav v določenih primerih kazen za več umorov, npr. 180-letno kazen za šest umorov, odslužijo kar hkrati, torej so po 30 letih (ali še manj, če se vzorno obnašajo) izpuščeni. Vendar so takšni primeri redki. Serijski morilci pogosto nimajo niti možnosti pogojnega izpusta (Hickey 2006, 356–7).

Pri nas je malce drugače. Od novembra 2008 lahko tudi v Sloveniji morilca, v primeru, da mu je bila večkrat izrečena 30-letna zaporna kazen, obsodijo na dosmrtni zapor (KZ, Ur. l. RS 55/2008). Takega primera do danes sicer še ni bilo. Smrtne kazni pa nimamo že od leta 1989.

Prvi slovenski serijski morilec Metod Trobec je bil sprva obsojen na smrtno kazen, ki pa so jo po pritožbi znižali na 20 let. Zaradi napadov na sojetnika so ga obsodili še na dodatnih 15. Če ne bi maja 2006 storil samomora, bi ga leta 2014 v starosti 66 let izpustili (Šterk 2007, 213). Silvo Plut je bil za prvi umor obsojen na 15 let zapora. Po manj kot 13 letih odslužene kazni so ga izpustili, po dobrih treh letih pa je ponovno moril. Za druga dva umora (in dodatne prekrške) so ga v Sloveniji obsodili na 30 let zapora, v Srbiji pa na 40 let. Tudi on si je sodil sam (Šterk 2007, 222–3, 227).

Šterkova (2007, 50–3) navaja kar nekaj primerov, ko so serijskega morilca izpustili (bodisi iz zapora ali prevzgojne institucije), ta pa je s svojim morjenjem nadaljeval. Nekateri izmed njih so na takšno možnost tudi predčasno opozorili in zahtevali, da jih obdržijo v zaporu (npr. Henry Lee Lucas) ali celo obsodijo na smrt (npr. Westley Allan Dodd). Prav zaradi ponavljajoče narave umorov⁹ in razvejanega fantazijskega sveta serijskih morilcev glede njihove rehabilitacije med raziskovalci prevladuje mnenje, da jih ni mogoče zdraviti s kakršno koli obliko prevzgoje ali kazenskega ukrepa (Ressler in Schachtman v Šterk 2007, 50).

V ZDA je cilj večine to, da se serijskega morilca bodisi ubije, bodisi zapre do smrti. Pri obsodbi se možnosti rehabilitacije niti ne obravnava. V trenutku, ko serijski morilec stopi v zapor, je zanj življenja v normalni družbi konec. Zapori tudi niso organizirani na način, da bi lahko nudili rehabilitacijske usluge (Hickey 2006, 361–2).

Yochelson (Hickey 2006, 362) je namreč prišel do ugotovitev, da so pacienti¹⁰ po večletnem intenzivnem zdravljenju še vedno izvrševali kazniva dejanja. Celo huje; njihovi zločini so postali še bolj izpopolnjeni. Razumevanje lastnega problema so uporabili kot opravičilo za dejanje. Postali so bolj spretni in kot razlog za storjeno dejanje uporabili vsakršen nesrečen ali neprijeten dogodek iz svojega življenja. "Tradicionalna terapija je postala zgolj še ena kriminalna organizacija. Trud, da bi mu pomagali, je zločinec izkoristil, da bi se prikazal v dobri luči in utemeljil svoj pogled nase in na zunanji svet" (Samenow v Hickey 2006, 362).

Liebert (Hickey 2006, 362) opisuje značilnosti serijskega morilca, katerega umor je bil spolno motiviran: ima primitivne nepravilnosti osebnosti, ki mu onemogočajo normalno intimnost; uspešno se skriva za masko normalnosti, medtem ko posnema normalne ljudi, ni pa dovolj normalen, da bi lahko prenesel zahtevo po intenzivni povezanosti, ki jo zahteva psihoterapija. Avtor dodaja še, da takšen morilec predstavlja skrajni sadomazohistični in sociopatski del spektra mejno-narcistične osebnostne motnje. Prav tega naj bi se tudi najtežje zdravilo.

---

⁹ Prisilo morjenja bi lahko razumeli kot poskus vzpostavitve nadzora nad razpadajočo osebnostjo in prav to bi lahko bil razlog za vzorno vedenje serijskih morilcev med prestajanjem kazni. Ti se morajo v zaporu podrediti vsiljenemu strukturiranemu redu na skoraj identičen način, kot so se včasih podrejali svojim staršem – in takrat se vsa njihova patologija razblini (Šterk 2007, 52).

¹⁰ Polovica jih je bila psihiatričnih bolnikov, polovica pa je prišla s sodišč in drugih agencij (Yochelson v Hickey 2006, 362).

Kljub temu pa Hickey (2006, 362) meni, da bi rehabilitacija lahko pomagala pri odkrivanju in proučevanju (dodatnih) komponent serijskega morilca, dodaja pa naslednje: "Prognoza za rehabilitacijo vsekakor ni dobra. Vera v to, da bi psihološko kompleksnost morilca s ponavljajočimi se umori sploh kdaj razvozlali, je nerealistična."

Če že zdravljenje ni učinkovito, bi lahko ena izmed možnosti serijskega morilca bila "preobrazba" v družbeno konstruktivnega serijskega morilca. Tako se je zgodilo z Dexterjem Morganom, glavnim junakom televizijske serije Dexter. Najprej si pogledimo, kdo to sploh je.

4 DRUŽBENO KONSTRUKTIVEN SERIJSKI MORILEC

Dexter, fiktivni lik iz istoimenske televizijske serije, je specialist za analizo krvnih madežev na policijski postaji v Miamiu, v prostem času pa serijski morilec, a ne običajen. Ubija le tiste, ki si to zaslužijo.

Dexter je svoje zgodnje otroštvo preživel pri svoji materi – samohranilki, saj je oče zapustil družino. Pri treh letih starosti je bil priča umoru svoje matere. Travmatični dogodek ga je močno zaznamoval. Na kraju zločina ga je šele po nekaj dneh sedenja v mlaki krvi našel policist Harry, ki ga je tudi posvojil. Kasneje je pri Dexterju začel opazovati morilska nagnjenja.

Freud (1987, 11–12, 248–9) opisuje dve značilnosti travmatične nevroze, ki je posledica travme in jo danes poznamo pod imenom posttravmatska stresna motnja: (1) poglobljeno vlogo pri njenem nastanku igra nenadna groza; in (2) istočasno pridobljena fizična poškodba deluje proti nastanku motnje. Pri tem grozo definira kot stanje v katerega zapademo, če se soočimo z nevarnostjo, na katero nismo bili pripravljeni in nas je iznenada presenetila.

Četrta izdaja DSM (2000, 463–8) posttravmatsko stresno motnjo opredeljuje z naslednjimi sestavinami: (1) posameznik je izkusil, se soočil ali bil priča dogodku/-om, ki so vključevali dejansko smrt, grožnjo le-te, resno poškodbo ali grožnjo lastni ali tuji fizični integriteti; in (2) odziv osebe na dogodek vključuje intenziven občutek strahu, nemoči ali groze, pri otrocih pa se izraža kot neorganizirano ali razdražljivo vedenje.

Izpostavljenost takšni travmi pri posamezniku povzroči nenehno podoživljanje travmatičnega dogodka na različne načine: v podobi prisilnih spominov na dogodek, mučnih sanj, občutkov,

da se dogodek ponovno odvija (skozi halucinacije, iluzije in disociativne *flashbacke*) ter psiholoških in fizioloških odzivih ob izpostavljenosti dejavnikom, ki spominjajo na dogodek. Razvijejo se tudi tehnike izogibanja mislim in stvarim, ki so povezane z dogodkom, amnezije, občutki odtujenosti od drugih, omejene zmožnosti čustvovanja in občutki neperspektivne prihodnosti. Prisotne so lahko tudi motnje spanja, razdražljivost, težave s koncentracijo, pretirana opreznost in izjemna plašljivost (DSM-IV-TR 2000, 463–8).

Prav do tega je prišlo pri Dexterju. Razvil je čustveno otopelost, nezmožnost empatije in amnezijo. Spomini na dogodek so se mu pričeli vračati, vendar šele, ko je že odrasel.

Freud (1987, 114–5, 268–9, 420) bi disociativno amnezijo pojasnil z mehanizmom utajitve, ki je pravzaprav tehnika, s katero Nadjaz ščiti Jaz pred neugodnimi zunanjimi impulzi; torej kot posledico travme. Spomin na dogodek pristane v Nezavednem. Kasnejše prisilno ponavljanje travme je v funkciji naknadne predelave travme. Nadoknaditi skuša zamujeno obvladovanje dražljajev z razvijanjem tesnobe, ki je prej izostala in zaradi česar se je motnja sploh razvila. Poleg tega je tudi v funkciji kompenzacije za izkušeno travmo, kar pa lahko doseže le preko okrepitve narcizma in transformacije pasivne vloge pri izkušnji travme v aktivno (Freud v Šterk 2007, 149).

Morilska nagnjenja so torej posledica slednjega. Dexter se je nezavedno identificiral s povzročiteljem travme, morilcem svoje matere, posledično pa so se vloge pasivno-aktivno in storilec-žrtev zamenjale. Travmatična izkušnja se je transformirala v obliko uživanja. Krušni oče je zato Dexterja naučil različnih pravil oz. Harryjeve kode, s katero je njegova morilska nagnjenja skušal uporabiti v prid Dexterja in družbe. Dve najpomembnejši pravili, ki se jih je Dexter moral naučiti sta: (1) ne pusti se ujeti; in (2) ubij samo tiste, ki si zaradi ubijanja nedolžnih to zaslužijo. S pomočjo Harryja je Dexter svoja morilska nagnjenja spremenil v konstruktivna. Z ubijanjem morilcev, ki jim je uspelo pretentati sodni sistem ali se mu izogniti, Dexter tako skrbi za varnejši svet.

Pri Dexterju¹¹ zasledimo naslednje psihopatske lastnosti: inteligentnost, umirjenost, pomanjkanje empatije, očarljivost in preziranje čustev svojih žrtev. Kljub temu, da se v

---

¹¹ Serija Dexterja predstavlja v drugačni luči kot so običajno v filmih in serijah predstavljeni serijski morilci. Vrtačičeva in Šterkova (2008, 8, 10, 94, 114) razlagata, da je serijski morilec po navadi predstavljen kot pošast, s katero se ne moremo identificirati in si ne zasluži naših simpatij. Pri Dexterju pa je popolnoma drugače: njegovo

marsičem razlikuje od povprečnega serijskega morilca, predstavlja zanimiv primer morda samo fiktivnega, a vsekakor uspešnega obvladovanja morilskih tendenc, o katerem se bomo v nadaljevanju prepričali, če je tudi v realnosti mogoče.

5 IZ SERIJSKEGA MORILCA V DRUŽBENO KONSTRUKTIVNEGA SERIJSKEGA MORILCA

Poglejmo si kakšne so možnosti, da serijski morilec s pomočjo učenja postane za družbo konstruktiven.¹² Za osnovo bomo uporabili "klasičnega" serijskega morilca, psihopata.

Kot smo že omenili, Dexter kot idealni tip družbeno konstruktivnega serijskega morilca svoje žrtve izbira na podlagi Harryjevega kodeksa. Ta zahteva 100% prepričanost o tem, da si žrtev smrt zaradi svojih zlih dejanj zasluži. Dexter mora za utemeljitev svojih sumov zbrati čim več dokazov.

To pomeni, da bi v realnosti morali obstajati posameznik ali institucije, ki bi vodile serijske morilce, tako kot je Harry vodil Dexterja. Imeli bi nalogo učenja pravil ubijanja in spodbujanja serijskega morilca h konstruktivni realizaciji svojih nagnjenj.

Po Freudu (1987, 85–89, 338) človeka determinirata dve vrsti gonov: primarni in izvedeni. Med izvedene gone spada sadistični gon, ki je značilen za serijskega morilca. Izraža se kot nasilje in uporaba sile proti drugi osebi – morilec seksualno ugodje doseže le preko mučenja ali umora te osebe. Pri serijskem morilcu so bile torej primarne in sekundarne tehnike obrambe neuspešne, sicer bi se ta za idealni Jaz nesprejemljivi gon bodisi potlačil ali transformiral v kaj bolj sprejemljivega.

Če bi torej želeli, da serijski morilec namesto katere koli druge osebe izbira točno določene osebe, bi morale priti do sublimacije in premestitve gona. Sublimacijo – eno izmed sekundarnih tehnik obrambe Jaza – Freud (1987, 44) opisuje kot opustitev seksualnega interesa. Kot vemo, Dexterjevi umori niso motivirani spolno, ampak z željo bo boljšem svetu. Ker pa je sublimacija nezaveden proces, ki ga izvaja posameznikov Nadjaz, ga ne moremo

---

ubijanje je prikazano družbeno konstruktivno, po zunanjem izgledu je privlačen, pa tudi sicer je izjemno prijazen in očarljiv, zato se z njim zlahka poistovetimo.

¹² Pri družbeni konstruktivnosti gre še vedno za vprašanje moralnosti dejanj. Kljub temu, da Dexter svoje početje utemeljuje z idejo o varnem svetu brez morilcev ipd., gre še vedno za ubijanje ljudi.

sprožiti sami, niti ga ne morejo sprožiti drugi. Pri premestitvi pa gre za menjavo objekta nagona (Freud 1987, 84). Objekt serijskega morilca je sprva mati, zaradi okoliščin, ki smo jih že omenjali, pa pride do premestitve na druge ženske. Tudi premestitev je nezavedna in je nemogoče, da bi objekt serijskega morilca postali posamezniki, ki si smrt zaslužijo.

Serijski morilec torej v realnosti svojih nagnjenj ne more pretvoriti v družbi koristna in tako ne more postati družbeno konstruktiven serijski morilec.

6 ALTERNATIVNE REŠITVE

Serijskih morilcev se morda res ne da zdraviti po tem, ko so že morili. Mogoče pa bi z zgodnjim odkrivanjem simptomov le lahko preprečili udejanjenje njihovih tendenc.

6.1 Rehabilitacija preden posameznik postane serijski morilec

Johnson in Becker (Reisner, McGee in Noffsinger 2003, 62–63) menita, da se tvegane mladostnike lahko identificira in zdravi s kognitivno vedenjsko terapijo, z odpravljanjem odklonskih fantazij ali z antidepressivi, ki se običajno uporabljajo za zdravljenje parafilij. Mladostniki s sadističnimi fantazijami bi morali biti zdravljeni čim prej.

Reisner, McGee in Noffsinger (2003) opisujejo primer pacienta, ki je bil hospitaliziran v njihovi državni psihiatrični bolnišnici v Ohio, zato, ker je trdil, da bo postal serijski morilec. Pacient je bil pred tem že hospitaliziran v neki drugi ustanovi. V svojem dnevniku je zapisal, da je bilo njegovo izboljšanje zgolj pretveza, da bi ga odpustili iz bolnišnice. Pred tokratno hospitalizacijo je 27-letni pacient v svojem dnevniku opisoval svoje morilske fantazije in planiral umore, pa tudi izražal navdušenje nad serijskimi morilci. Razvil je obsesivno jezo nad prijatelji, znanci in tujci ter deluzije o transformaciji v nečloveško entiteto s posebnimi močmi. Imel je tudi zgodovino depresije, hipomanije, nihanj v razpoloženju in zlorabe drog. Fantaziral je o požiganju domov, rezanju vratov, pitju krvi, zabadanju žrtve po spolnem odnosu in mučenju ali ubijanju ljudi. Ker se je bal, da bo svoje namere sčasoma tudi uresničil, se je zglasil v omenjeni bolnišnici. Diagnosticirali so ga kot nagnjenega k psihozi v kombinaciji z mejno motnjo osebnosti in simptomi shizofrenega spektra. Po osmih mesecih medikamentoznega zdravljenja in psihoterapije se je stanje pacienta izboljšalo. Naslednje štiri mesece je preživel v skupinskem domu (*group home*), brez večjih psihiatričnih simptomov,

težav z obvladovanjem jeze, brez nasilnega vedenja in zlorabe drog, zato so zdravniki razmišljali o odpustitvi iz doma. Nadaljnjih informacij nimamo.

Prvič, vprašanje je, koliko je v pacientovih pripovedovanjih in zapiskih – glede na zgodovino laganja – sploh resnice, in koliko je resnice v njegovih trditvah o izboljšanju stanja. In drugič, diagnoza, ki so mu jo postavili, po podatkih Šterkove (2007, 101) večinoma ni značilna za serijske morilce. Pri psihopatih običajno ne pomaga niti psihoterapija niti zdravljenje z zdravili. In glede na to, da je večina serijskih morilcev psihopatov, je učinkovitost rehabilitacije vprašljiva (Reisner, McGee in Noffsinger 2003, 63).

Firestonova (DePaulo 2010, 21) trdi obratno. Na podlagi rezultatov MacArthur Violence Risk Assessment študije pojasnjuje, da odraslim nepsihopatskim in psihopatskim pacientom zdravljenje zmanjševanja nasilnosti koristi. Po njenem mnenju so torej psihopati ozdravljivi, če so le deležni intenzivne terapije z ustreznim časom trajanja. Borumova (DePaulo 2010, 21) raziskava je pokazala, da je intenzivno posredovanje pri mladostnikih izboljšalo medosebne odnose, povečalo samonadzor in zmanjšalo število prestopkov.

Izvornega članka o Borumovi raziskavi žal nisem našla, zato brez podatkov o dejanskih rezultatih težko ocenjujemo uspešnost posredovanja.

Možna bi bila le rehabilitacija tistih serijskih morilcev, ki so to postali zaradi posttravmatske stresne motnje, ki so jo razvili kot posledico travmatične izkušnje. Firestonova (DePaulo 2010, 28–29) pravi, da se posttravmatsko stresno motnjo da pozdraviti s pomočjo psihoterapije, ki lahko poveča posameznikovo zmožnost izkusiti empatijo, avtorefleksijo, moralnost in čustveno ravnotežje. Seveda, če se s terapijo začne dovolj zgodaj – najbolje čim prej po travmatičnem dogodku.

6.2 Zgodnje odkrivanje simptomov in ustrezno ukrepanje

Da bi serijske umore preprečili, pa rehabilitacija ni nujna. Potrebno je ustrezno ukrepanje ob pravem času – tako meni Dobbert (2009, 178). "Ljudje, ki trpijo za psihopatijo, se ne zbudijo nekega jutra z načrtom, da bodo nekoga umorili. Postopoma ga razvijejo iz manj

problematičnih vedenj." (Dobbert 2009, 176) Vsak posameznik¹³ je za svoja dejanja motiviran, pri motivaciji pa gre za povečevanje ugodja ali zmanjševanje neugodja. Vsak od nas ima drugačne notranje (*intrinsic*) zahteve in motivirani smo, da jih izpolnimo. Pri tem ocenjujemo nagrade in kazni povezane z izpolnjevanjem teh zahtev. Če posameznik nima vesti – in to je značilnost psihopata – je takšna odločitev še toliko lažja, saj ne občuti nikakršne krivde, obžalovanja ali strahu. Pomembne so zgolj njegove potrebe in želje. Ker ni zmožen empatije so mu želje in potrebe drugih nepomembne. Počne lahko kar želi. Poleg omenjenega je za psihopata značilno tudi to, da se zaželeno vedenja, ki prinašajo ugodje, skozi čas spreminjajo. Vedenja, ki so prej priskrbela užitek, zdaj psihopata ne zadovoljijo več. Da bi dosegel isto stopnjo zadovoljenosti, kot prej, zahteva večjo stimulacijo (Dobbert 2009, 176). Avtor tako skuša razložiti, da so pri vsakem serijskem morilcu prisotna predhodna vedenja (*precursor behaviour*), katerih prepoznavanje je izjemno pomembno za nadaljnji razvoj psihopata. Potrebno jih je natančno proučiti, saj bomo le tako lahko razumeli, kakšne so njegove notranje psihološke potrebe. Z razumevanjem slednjih lahko namreč predvidimo dejanja, ki jih bo prestopnik storil v prihodnosti, in jih z ustreznimi ukrepi (pri raziskavi, aretaciji in obsodbi) preprečimo.

Dobbert (2009, 17–18), ki psihopatijo enači z antisocialno osebnostno motnjo, svojo teorijo pojasnjuje takole. Pravi, da je antisocialna motnja osebnosti vedno povezana z motnjo vedenja (*conduct disorder*). Kriteriji za antisocialno osebnostno motnjo v DSM-IV namreč zahtevajo, da je bil posameznik predhodno že diagnosticiran z motnjo vedenja. Vendar pa niso vsi mladostniki z motnjo vedenja kasneje diagnosticirani tudi z antisocialno osebnostno motnjo. Avtor razlaga, da bolj zgodaj ko se pri mladostniku kažejo simptomi motnje vedenja, večja je možnost razvoja antisocialne motnje osebnosti. Na to pa vpliva tudi obsežnost in stopnja vedenj motnje vedenja. Resna in kronična oblika vedenjske motnje je torej napoved za psihopatijo.

---

¹³ Razen tisti, pri katerem nastopi psihoza (Dobbert 2009, 176).

7 ZAKLJUČEK

V diplomskem delu sem proučevala serijskega morilca, pri čemer sem se osredotočila predvsem na možnosti rehabilitacije in preprečevanje nadaljnjega (destruktivnega) morjenja. Analiza sekundarnih virov in študija primera sta mi pomagali pri razrešitvi vprašanj, ki sem si jih zastavila v uvodu.

Vprašanje o ustreznosti uveljavljenih oblik kaznovanja serijskih morilcev je zahtevalo poglobitev v samo etiologijo serijskega morilca. Ugotovila sem, da je v jedru večine serijskih morilcev izkušnja travme v otroštvu, ki običajno obsega fizično in/ali psihično zlorabo – največkrat s strani staršev. Poenostavljeno – kot posledica tega in mnogih dodatnih dejavnikov se razvije psihopatologija serijskega morilca. Kaj torej storiti z nekom, ki je v osnovi žrtev? Po eni strani se nam zaradi krutega otroštva (če temu sploh lahko tako rečemo) smili, po drugi pa njegova dejanja v obliki srhljivih ponavljajočih se umorov vzbujajo neizmerno grozo. Jasno je, da takšen posameznik ni mogel vplivati na potek dogodkov v otroštvu, ki so v njem vzbudili morilska nagnjenja. Lahko pa bi se bolje nadzoroval, kot npr. prej omenjeni pacient, ki se je prostovoljno zglasil v psihiatrični bolnišnici in si tako preprečil načrtovane umore, kar pa je malo verjetno glede na to, da je ena izmed značilnosti serijskega morilca prav impulzivnost. Vseeno se mi ne zdi primerno, da bi takšen posameznik, ki sam ni želel postati serijski morilec, moral umreti ali celo življenje gniti v samici. Tudi krajše kazni ne pridejo v poštev. Nepravično bi bilo, da bi serijski morilec, ki je hladnokrvno umoril več nedolžnih ljudi, po odsluženi kazni odkorakal v družbo, kjer bi mirno nadaljeval s svojim početjem.

Tukaj pridemo do vprašanja in teze o rehabilitaciji serijskih morilcev. Večina primerov navaja, da zaradi specifične psihopatologije serijskega morilca ne moremo rehabilitirati. Raziskave poročajo celo o obratnih rezultatih – prestopniki so postali še bolj sofisticirani v izvrševanju svojih zločinov. Večina serijskih morilcev je namreč diagnosticiranih s psihopatijo, pri kateri gre za presek antisocialne osebnostne motnje, narcistične motnje in mejne osebnostne motnje ter velja za neozdravljivo. Prvo hipotezo, da serijskih morilcev ne moremo rehabilitirati, v celoti potrjujem.

Zadnje vprašanje zadeva možnosti, da bi serijski morilec postal koristen za družbo. Zamisel se je porodila ob gledanju televizijske serije Dexter, v kateri glavni lik s pomočjo krušnega

očeta, ki ga nauči pravil koristnega ubijanja, svoja destruktivna morilska nagnjenja spremeni v konstruktivna. Ubija le tiste, ki si to zaslužijo. Analizirala sem lik in skušala njegovo zgodbo aplicirati na "klasičnega" serijskega morilca. S pomočjo Freudove teorije sem prišla do ugotovitve, da so procesi, ki vplivajo na morilska nagnjenja, nezavedni, kar pomeni, da jih z učenjem ne moremo spremeniti. Serijski morilec svojih morilskih nagnjenj ne more pretvoriti v družbi koristna in posledično ne more postati družbeno konstruktiven serijski morilec. Hipotezo s tem v celoti zavračam.

Skozi raziskovanje fenomena sem prišla do možnih alternativnih rešitev kar se tiče preprečevanja serijskega morjenja: rehabilitacija preden posameznik postane serijski morilec ter zgodnje odkrivanje simptomov in ustrezno ukrepanje. Medtem ko sem prvo možnost ocenila kot manj uspešno, se je druga izkazala za odličen načrt za preprečevanje serijskih umorov. Gre za to, da so pred psihopatijo vedno prisotne vedenjske motnje. Te so zaznavne in nam lahko pomagajo pri ugotavljanju notranjih psiholoških potreb posameznika. Povedo nam, ali je posameznik na dobri poti, da postane psihopat in posledično tudi serijski morilec. Tako lahko pravočasno ukrepamo in preprečimo posamezniku, da tudi dejansko postane serijski morilec, hkrati pa družbo obvarujemo pred še enim serijskim morilcem.

Prišla sem tudi do sklepa glede usode serijskega morilca po odkritju. V mislih imam strogo nadzorovano specializirano ustanovo, v kateri bi serijski morilci preživeli preostanek svojega življenja pod stalnim nadzorom strokovnjakov, ki bi proučevali pojav serijskega morilca in ga morda poskušali rehabilitirati z morebitnimi novimi metodami. Ideja, da bi jim hkrati omogočili tudi čim bolj normalno življenje in interakcije s sebi podobnimi, je morda naivna. V vsakem primeru je treba serijske morilce temeljiteje proučiti, pri čemer ciljам na združitev različnih disciplin, saj bi to lahko prineslo tudi rezultate na področju rehabilitacije.

8 LITERATURA

- DePaulo, Bella, ur. 2010. *The Psychology of Dexter*. Dallas: Smart Pop.
- Dobbert, Duane L. 2009. *Psychopathy, Perversion, and Lust Homicide: Recognizing the Mental Disorders That Power Serial Killers*. Santa Barbara: Praeger.
- Dolenc, Sašo. 2007. Luciferjev efekt. *Dnevnik*, 22. september. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/objektiv/270241 (28. junij 2011).
- DSM-IV-TR. 2000. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition, Text Revision*. Washington: American Psychiatric Association.
- Freud, Sigmund. 1987. *Metapsihološki spisi*. Ljubljana: ŠKUC – Filozofska fakulteta.
- 1995. *Tri razprave o teoriji seksualnosti*. Ljubljana: ŠKUC – Filozofska fakulteta.
- 2000. *Očrt psihoanalize*. Ljubljana: Analecta.
- Hickey, Eric W. 2006. *Serial Murderers and Their Victims*. Belmont: Thomson Wadsworth.
- Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ-1)*. Ur. l. RS 55/2008. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200855&stevilka=2296> (5. maj 2011).
- Kuran, Manuel. 2006. Psihogenetski faktorji sociobiološkega videnja serijskega morilca. *Časopis za kritiko znanosti* 34 (225): 175–184.
- Philbin, Tom in Michael Philbin. 2009. *The Killer Book of Serial Killers: Incredible Stories, Facts, and Trivia from the World of Serial Killers*. Naperville: Soucebooks.
- Ramsland, Katherine. 2006. *Inside the Minds of Serial Killers: Why They Kill*. Westport: Praeger.
- Reisner, Andrew D., Mark McGee in Stephen G. Noffsinger. 2003. The Inpatient Evaluation and Treatment of a Self-Professed Budding Serial Killer. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 47 (1): 58–70.
- Schechter, Harold. 2004. *The Serial Killer Files: The Who, What, Where, How, and Why of the World's Most Terrifying Murderers*. New York: Ballantine Books.
- Šterk, Karmen. 2007. *Serijski morilec: normalen psihopat patološke matere*. Ljubljana: Študentska založba.

--- in Eva Vrtačič. 2006. Serijski morilec za začetnike. *Časopis za kritiko znanosti* 34 (225): 129–145.

Vrtačič, Eva in Karmen Šterk. 2008. *Serijska kultura, popularni morilec: serijski morilec v popularni kulturi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.